

Charlotte Balkányi

A verbalizációról*

Noha első látásra úgy tűnhet, hogy a verbalizáció fogalma nem kap gyakran említést a pszichoanalitikus irodalomban, valójában a pszichoanalízis elméletének lényegéhez tartozik. Freud azonosította a verbalizáció funkcióját, és ő mutatott rá a lelki működésben betöltött szerepének jelentőségére. A „verbalizáció” kifejezés azonban a legutóbbi időkig nem jelent meg a pszichoanalízis fogalomrendszerében. Freud nem tette verbalizáció tárgyává a fogalmat. A német nyelvben nem létezik megfelelője a „verbalizáció” szónak. Freud ismerte ugyan a kifejezést, mégsem használta. Erre később még visszatérek.

Amennyire meg lehet állapítani, Robert Fliess (1949) használta elsőként a verbalizáció kifejezést pszichoanalitikus összefüggésben. Igaz ugyan, hogy Fenichel is használja a szót „A neurózis pszichoanalitikus elmélete” című tanulmányában (Fenichel, 1945), de pusztán leíró értelemben. Amikor a szűkebb értelemben vett verbalitásról ír, Fenichel továbbra is beszédként utal rá. Fliess tanulmánya bevezető soraiban a beszédtevékenységet úgy határozza meg, mint a „verbalizáció egy megkülönböztetett szakaszát”, később azonban figyelmen kívül hagyja ezt a megkülönböztetést. Miután bevezette a verbalizáció fogalmát a pszichoanalízis fogalomrendszerébe, Fliess felfedezte, hogy Ella Sharpe „Metafora” című érdekesítő tanulmánya („Metaphor”, 1940) nem csupán a beszéd és a nyelv, hanem a verbalizáció jelenségeit is vizsgálat tárgyává teszi. Erre világosan rámutat Fliess az említett tanulmány 1950-ben megjelent második kiadásához írt előszavában. Maga Sharpe nem használja a kifejezést 1940-ben megjelent írásában. 1937-ben Édouard Pichon rávilágított a beszéd és a gondolkodás összefüggésére. Művei igen értékes elméleti és terápiás megfontolásokkal szolgálnak a verbalizáció problémájára vonatkozóan, melyre ő „a pensée linguistique-spéculative” (nyelvi-spekulatív gondolkodás) kifejezéssel utalt (Borel-Maisonny és Pichon, 1937; Pichon, 1936).

1949 óta egyre elterjedtebbé válik a verbalizáció kifejezés használata. Számos szerző helytelen módon továbbra is leíró értelemben, a beszéd szinonimájaként használja a szót. Más szerzők munkái jelentősen hozzájárultak a gondolkodás, illetve a beszéd jelenségeinek megértéséhez, ugyanakkor nem szenteltek külön figyelmet a verbalizációnak. Mindeközül Anny Katan (1961) az egyetlen pszichoanalitikus, aki a verbalizációt mint énfunkciót tette vizsgálat tárgyává. Magam nem ismertem a szót,

* Eredeti megjelenés: Charlotte Balkányi: On Verbalization. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1964, 45: 64-74.

mielőtt Angliába költöztem. Ez az oka annak, hogy „Egy dadogó lány pszichoanalízise” (Balkányi, 1961) című tanulmányom angol nyelvű kiadásának előkészítése során nem kívántam változtatni a 1948-ban írt eredeti szövegen, melyben a következőképpen fogalmaztam meg a dadogás lényegét: „E zavar a tudatelőttés, az érzelmek szavakba öntésének zavara.”

A beszéd és a verbalizáció nem azonos fogalmak. A beszélő közvetlenül a tényleges beszédet megelőzően, a másodperc töredéke alatt verbalizálja a gondolatait. A beszédtevékenység első szakasza a verbalizáció, a beszéd csupán a második. A hallgatóban egy ugyancsak két szakaszból álló folyamat megy végbe fordított irányban: először hallja a beszédet, majd deverbalizálja a hallott szavakat¹ (Penfield és Roberts, 1959). A deverbalizáció nonverbális elemekkel dolgozik: a hallott szó érzelmi választ vált ki és emlékképeket idéz fel. A beszéd és a hallás, valamint a verbalizáció és a deverbalizáció képezi a dialógus két síkját, melyeken minden párbeszéd, így a páciens és az analitikus párbeszéde is zajlik.

A beszéd a verbalizációnál tágabb fogalmi kategória. A beszéd egyfelől az érintett erogén zóna működéséhez kapcsolódó teljesítmény, másfelől a kommunikáció eszköze. A verbalizáció a személyiség egyik funkciója, intrapszichikus funkció. A jelen tanulmányban nem foglalkozom a beszéddel. Ugyancsak mellőzöm a verbalizáció bizonyos kérdéseit, úgymint a verbalizáció és az ösztönfejlődés közötti kapcsolatot, valamint a verbalizáció és a kommunikáció viszonyát. A tárgyalt jelenségek körülhatárolása magától értetődő módon mesterséges megkülönböztetéseken alapul. Tanulmányom funkcionális szempontból vizsgálja a verbalizációt, azt az énfunkciót, melynek révén készítéseinket szavakká formáljuk. Amellett érvelek, hogy a verbalizáció metapszichológiáját maga Freud dolgozta ki. Rávilágított, hogy a lelki apparátus mely tartományában zajlik a verbalizáció, valamint leírta működésmódját és a lelki energiaháztartásban betöltött szerepét. Freud e metapszichológiát nem valamely meghatározott művében fejti ki, hanem egész munkásságán végigvonul a gondolat, 1891-től egészen 1938-ig.

A verbalizáció problémája azért kerülhette el mindeddig a legtöbb pszichoanalitikus figyelmét, mert a klinikai anyag általában nehezen tehető elméleti vizsgálódás tárgyává. Az analitikusok magától értetődőnek tekintették, hogy minden páciens képes a verbalizációra, holott ez nem minden esetben igaz. A pszichoanalízis mind mostanáig nem tárta fel a patológiás verbalizáció tüneteit, annak ellenére, hogy maga Freud megnyitotta a tünetek megértéséhez vezető utat: egyfelől a skizofrénia esetében behatóan foglalkozott a verbalizáció patológiájával (Freud, 1915/1997), másfelől Emmy v. N esettanulmányában elemezte a patológiás beszéd és verbalizáció jelenségeit (Freud, 1895/1998, 2003]; Glauber, 1958).

A patológiás verbalizáció tanulmányozására legalkalmasabb klinikai anyagot az ún. beszédserült páciensek esetei szolgáltatják, akik a beszéd, illetve verbalizáció valamely zavarától szenvednek. A pszichoanalízis csekély figyelmet szentelt az ilyen eseteknek, mivel – éppen a verbalizáció zavara miatt – nem kínálnak megfelelő tárgyat az analitikus megközelítés számára, így van ez az afáziás és a süketnéma páciensek

¹ Az olvasás esetében a folyamat kiegészül egy megelőző szakasszal, így a közreműködő mechanizmusok sorrendje a következő: írott szóforma látványa – hangalak felidézése – szó deverbalizációja.

esetében, illetve a klasszikus pszichoanalitikus terápia eredménytelennek bizonyul, például a dadogás kezelésében. E nehézségek ellenére tanulmányom az említett zavarokban szenvedő páciensekkel szerzett terápiás tapasztalatokon alapul.

A verbalizáció kifejezés Hughlings Jacksontól származik. Az agy kettős természetéről („On the Nature of the Duality of the Brain”, 1874) szóló művében Jackson a következőt írja: „A verbalizáció fogalma, amely a szavak használatának minden lehetséges módját magában foglalja, azt feltételezi, hogy a verbalizációhoz mindkét agyfélteke egyaránt hozzájárul.” (Jackson, 1958, 132.) Az agy megbetegedéséből származó beszédzavarokról („On Affections of Speech from Disease of the Brain”, 1878-1879) írott munkájában pedig a következőt állapítja meg: „A verbalizáció szóval leírható folyamat két részből áll, melynek második »fele« a beszéd.” (Jackson, 1958, 164.) Nehéz megállni, hogy ne idézzek két mondatnál többet ezekből a művekből, annál is inkább, mivel Jackson egész munkássága alapvető jelentőséggel bír a pszichoanalitikus megközelítés szempontjából. Freud (1891) hangsúlyozta, hogy a beszédet érintő patológiák vizsgálatában Hughlings Jackson elméletére támaszkodott. Maga is idézett a fentebb említett 1878-as tanulmányból, melyben Jackson a verbalizáció fogalmát értelmezi. (Freud, 1891, 56.; Jackson, 1958, 156.) Ez bizonyítja, hogy Freud ismerte a fogalmat. Közbevetőleg megjegyzem, hogy feltehetően azért nem használta a kifejezést, mert jobban érdekelte a folyamatok dinamikája, mint a passzív fogalmak kidolgozása. Az *afáziáról* (1891) szóló munkájának angol nyelvű kiadásához írt előszóban Stengel Freud általános vonásaként említi ezt a sajátosságot. Freud utolsó neurológiai monográfiája abban az időben jelent meg, amikor első esettanulmányát írta a hisztériáról, melynek alanya történetesen egy dadogásban szenvedő páciens volt. Abban az évtizedben, amely tanúja volt Az *afáziáról* (1891), a *Tanulmányok a hisztériáról* (Freud, 1895/1998, 2003]) és az *Álomfejtés* (Freud, 1900/1997) megjelenésének, a verbalizációra vonatkozó anatómiai, fiziológiai és neurológiai tudással felvértezett Freud feltárta e működés pszichológiai vonatkozásait, és kidolgozta a pszichoanalízis módszerét, melynek közvetítő közege a verbalizáció és a beszéd.

A tudattalanra vonatkozó megfigyelések szolgáltatják a verbalizáció vizsgálatának keretét. Elnézést kérek az Olvasótól, hogy tanulmányomban felidézem a pszichoanalízis már ismert alaptételeit. Nem veszem sorra az elmélet fejlődéstörténetének minden állomását, csupán az *Álomfejtés*ben bemutatott megközelítést egészítem ki újabb megfontolásokkal, ahol ez indokolt.

Az *Álomfejtés*ben Freud a reflex működéséhez hasonlóan képzelel el a lelki apparátus működését. Minden késztetés kiindulópontja a tudattalan, vagyis a lelki apparátus érzékleti benyomásokat felfogó tartománya. A kielégülésre törekvő késztetés intenzitása egészen addig emelkedik, mígnem mozgásban érvényesül. Ezen a ponton az addig tudattalan késztetés tudatelőttés minőségre tesz szert. A tudatelőttés minőséget a verbalizáció biztosítja a késztetés számára. Amíg a késztetés tudattalan, csupán feszültséget érzünk, nem ismerjük fel a késztetés tartalmát. A tudatelőttés minőség teszi lehetővé, hogy felismerjük a késztetést. A késztetés tudatelőttés minőségét a verbalizáció biztosítja, amely lehetővé teszi a tudatos gondolkodást és cselekvést. Freud „A tudattalan” (Freud, 1915/1997) című művében így ír: „A tudattalan tartomány tartalmazza a megszállt tárgy-képzeteket [...] a tárgy-képzet

hiperkatexis eredményeként tesz szert tudatelőttés minőségre, azáltal, hogy összekapcsolódik a neki megfelelő szó-képzettel. Feltehető, hogy a hiperkatexis teszi lehetővé a magasabb rendű pszichikus szerveződés kialakulását, illetve azt, hogy az elsődleges folyamat átadja helyét a tudatelőttésre jellemző másodlagos folyamatnak.” (Kiemelés tőlem.) A tudatelőttés tehát verbalizáció eredménye, illetve verbalizáció révén tesznek szert a tudattalan lelki tartalmak tudatelőttés, majd tudatos minőségre. Freud ebben a keretben értelmezte a szavak jelentőségét a verbalizációt vizsgáló minden művében, *A pszichoanalízis foglalatával* (Freud, 1940) bezárólag.

A pszichoanalízis foglalatában (Freud, 1940) azonban bizonyos mértékig módosította nézeteit. Fenntartotta azt az állítását, hogy az énből zajló folyamatok verbalizáció eredményeként tudatosulnak. Ugyanakkor látszólag feladja a tudatelőttés keletkezésére vonatkozó, fentebb idézett tételét, amikor a következőt állapítja meg *A pszichoanalízis foglalatában*:

„Tévedés lenne azonban arra következtetni, hogy a nyelvi emléknymokhoz fűződő kapcsolat a tudatelőttés minőség előfeltételét képezi – ez utóbbi sokkal inkább független az említett előfeltételtől. [...] Mindazonáltal a tudatelőttés, amely egyfelől összeköttetésben áll a tudattal, másfelől nyelvi emléktöredékekhez kapcsolódik, sajátos minőségnek tekinthető. [...] Bizonyítékul szolgál erre vonatkozóan az a tény, hogy az én és különösen a felettes-én tartalmainak jelentős része – annak ellenére, hogy e tartományok kétségtelenül tudatelőttés természetűek – többnyire tudattalan marad a szó fenomenológiai értelmében. Ennek okára vonatkozóan nincsenek ismereteink.”²

A verbalizáció szerepét érintő látszólagos ellentmondás véleményem szerint két megfontolás fényében feloldható. Egyfelől a verbalizáció fogalma kiterjeszthető. A másik szempont maga Freud mutatott rá. *A pszichoanalízis foglalatában* hangsúlyozza, hogy a három pszichikus minőség természete semmiképp nem tekinthető állandónak vagy abszolútnak. A kvalitatív megközelítés magában foglalja a tudattalan és a tudatelőttés közötti átmeneti minőségek lehetőségét. Ennek megfelelően feltételezhető, hogy a szó-képzet megszállását megelőzi egy olyan pillanat, amikor a lelki energia a figyelemben összpontosul. A lelki apparátus ekkor a készenlét állapotába kerül: nem cselekszünk, nem gondolkodunk, lelki energiánk csupán a figyelem feszültségében érvényesül. Figyelmünk a tudattalanra irányul, melyből a szó-képzet felmerül. E néma készenlét állapota az a „sajátos tudatelőttés minőség”, mely azonnal átadja helyét az emlékezetünkben őrzött szó-képzetnek, amennyiben valamilyen jelentést kívánunk közölni. Ez az a pillanat, amikor a tudattalanból felmerülő készlet energiáját felveszi a szó – a készlet verbalizációjában érvényesül.

A szavakat ugyancsak tudattalanul őrizzük emlékezetünkben. Ez esetben a hallott szavak emléknymairól van szó. Eredetükben a tudatelőttés minőséget képviselik, mivel a hallás tudatelőttés folyamatai révén sajátítjuk el őket a környezetünktől. A beszélő minden pillanatban magában ismétli azt, amit a környezetétől korábban, a beszédtanulás során elsajátított. A figyelme most befelé, a belülről érkező szóra

² Az idézett szövegrész angol nyelvű fordításának alapjául az *Abriss der Psychoanalyse* című német nyelvű eredeti mű szolgált, mivel az idézett szövegrész egyik mondatának angol nyelvű fordítása némileg pontatlan.

irányul, míg annak idején külső figyelem révén tanult meg beszélni, a hallás közvetítette számára környezete verbalizációit.

Ismeretes, hogy a fejlődés során jelentős idő telik el a beszéd megértésének és a nyelv aktív használatának megjelenése között. Az én és különösen a felettes-én tartalmi közül azok maradnak tudattalanok, melyeket a preverbális korban lévő gyermek abban az időszakban sajátít el, amikor már többé-kevésbé érti mások beszédét, de maga még nem képes a beszédre. Legvilágosabban a felettes-én esetében nyilvánul meg ez a folyamat, melyet a következő eset szemléltet: Egy 18 hónapos fiú, aki korához képest igen fejlett beszédkészséggel rendelkezett, de még nem volt szobatiszta, bepisilt. Édesapja, miközben a pelenkáját cserélte, de fél füllel még az imént a család többi tagjával folytatott beszélgetésre figyelt, így szólt a fiúhoz: „Nagypapa soha nem pisil be, ő soha nem csinál ilyet.” Egy héttel később a kisfiú felalá lépdelt a kertben, és ezt ismételte: „ő soha nem csinál ilyet” – pontosan ugyanazzal a szigorú hanghordozással, ahogy az apjától hallotta. Újabb két hét elteltével, a bilin ülve újra elismételte: „ő soha nem csinál ilyet”. Megnyilatkozása nem önállóan megfogalmazott kijelentés, csupán asszociáció. A szülők legérzelemtelibb megnyilatkozásai a tiltás, a dicséret, a dorgálás és a vigasztalás, mint a „hagyd abba”, „jó fiú”, „csúnya lány”, „ő soha nem csinál ilyet” stb. A gyermek egészen emléket őriz az érzelmet kiváltó helyzetről, az elhangzott szavakkal együtt. Csak sokkal később kezdi aktívan arra használni a hallott szavakat, hogy közléseket tegyen velük. Addig is szorgalmasan építi énjét és felettes-énjét a cselekvő, dorgáló, vigasztaló szülő vonásaival való tudattalan azonosulás révén, melyekről a preverbális időszak érzelmetli helyzeteiben szerez tapasztalatot. A szóban forgó készség lassan kibontakozó fejlődés eredménye. A gyermek figyelmét először jobbra a szavakhoz társuló hanglegjtés köti le, majd lassanként érezni kezdi, hogy jót vagy rosszat jelentenek, és végül késszé válik arra, hogy reagáljon a szavak által közvetített jelentésre.³ A verbalizációk jelentését csak tudatelőttés módon észleli.

A verbalizáció fogalma szükségképpen magában foglalja a deverbális fejlődését. A verbalizáció éppúgy feltételezi a deverbális mechanizmusait, ahogyan a beszéd feltételezi a hallást. A verbalizáció fogalmának ilyen kiterjesztését igazolják mind a normális fejlődés menet eseményei, mind a süketnémák vizsgálata során nyert tapasztalatok. A hallás hiánya nem csupán a beszéd elsajátítását teszi lehetetlenné: a süketnémák gondolkodása az álmokhoz hasonló, fogalmaik differenciálatlanok, felettes-énjük végtelenül kezdetleges. Mindezek a patológiás sajátosságok azonban következményesek, ily módon befolyásolhatók, de csak annyiban, amennyiben a süketnéma verbalizációs készsége oktatással fejleszthető. A verbalizáció tanítása rendkívül bonyodalmas, mivel a hallást csak nagyon korlátozottan képes pótolni a többi érzéketli modalitás. Ennek oka a beszédben részt vevő funkciók szerveződésében rejlik. Normális esetben e funkciók egységes egészet alkotnak, amely a beszédproduktiót és a beszédértést szolgáló rendszert egyaránt magában foglalja. Az afáziáról szóló műve végén Freud egy ábrával szemlélteti az afáziával kapcsolatos kutatások néhány pszichológiai vonatkozását. Egyebek mellett

³ A jelentés megértése hosszú ideig bizonytalan. A gyermek ugyanakkor a hallott beszédhangok füzereit önkényes jelentéssel ruházza fel. Egy-egy hangsor ily módon a gyermeki fantázia által teremtett személy hordozójává válhat, s az így teremtett név „átmeneti tárgyként” szolgálhat (Winnicott, 1953).

rámutat, hogy „a szó-képzet az érzékleti aspektusával (a hangalakjával) kapcsolódik a tárgy-képzethez” (Freud, 1891). Ezt az állítást harminc évvel később dolgozta ki pszichoanalitikus keretben *Az ősvalami és az én* című munkájában (Freud, 1923/1991). Isakower (1939) felismerte a hallás jelentőségét a verbalitás működésében. Bár nem érték egyet Isakower érveivel, melyekkel alátámasztani kívánja elméletét, gondolatmenetének végkövetkeztetése helytálló: a hallás és a felettes-én összefügg egymással. Hozzátenném azonban, hogy ez a kapcsolat közvetett módon, a verbalizáción keresztül jön létre (amely magában foglalja a hallott szavak deverbalizációját). A hallás mechanizmusa a verbalizáció szerves részét képezi. Azt is mondhatjuk, hogy e tekintetben kiemelt jelentőséggel bír, ám csak annyiban, amennyiben a hallórendszer hozzájárul a beszédhangok észlelésére szolgáló pszichofizikai rendszer működéséhez.

A verbalizáció ily módon kiterjesztett fogalmára alapozva megfogalmazható az a feltevés, hogy a gondolkodás pillanatról pillanatra a szavak katexise révén tesz szert tudatelöttes minőségre, valamint hogy fejlődéstörténetileg a tudatelöttes a verbalitás fokozatos fejlődésének eredménye. E feltevést szem előtt tartva úgy vélem, hogy Freud tételeinek módosítása sem ellentmondást, sem korlátozást nem jelent. Érdeemes újra felidézni „A tudattalan” korábban idézett részletét: „A tárgy-képzet hiperkatexis eredményeként tesz szert tudatelöttes minőségre, azáltal, hogy összekapcsolódik a neki megfelelő szó-képzettel.” Más szóval a tudatelöttes akkor alakul ki, amikor a gyermek összekapcsolja a tárgy-képzetet a hallott vagy felidézett szó jelentésével. A verbalitás hosszú fejlődés eredménye, amely a nyelvi kifejezés készségének szempontjából preverbálisnak tekinthető korban kezdődik, és valamikor a latencia során ér véget.

Ez a preverbális időszak, amikor a gyermek többé-kevésbé képes a deverbalizációra, de még nem képes a verbalizációra, megközelítőleg egybeesik az orális és az anális szakasz közötti átmenet időszakával. Egyes esetekben túlnyúlhat az anális szakasz végén. A szűkebb értelemben vett orális szakaszban a gyermek nem verbalizál, és e szakasz korai időszakában nem létezik tudatelöttes. Az elemi érzelmek észlelése és kifejezése nem verbalizáción keresztül valósul meg, ezért olyan intenzívek ezek az érzelmek. Verbalizációjuk csak később jelenik meg a fejlődés során. Minél nagyobb kapacitással rendelkezik valaki az érzelmek verbalizációjára, annál kiegyensúlyozottabb lelki ökonómia jellemzi. Katan (1961) ezt az összefüggést bontotta ki tanulmányában. Mint említettem, a jelen tanulmány keretein belül nem vállalkozhatom az ösztönfejlődés és a verbalizáció összefüggésének vizsgálatára. Mindazonáltal szeretném hangsúlyozni, hogy a verbalitás nem jelenik meg az orális szakaszban, és hogy a tudatos korábban jelenik meg, mint a tudatelöttes. Freud világossá tette ezt *Az ősvalami és az én* című művében, a gondolatok és érzések tudatosulása kapcsán. „A különbség abban áll, hogy míg a tudattalan gondolatok csak összekötő elemeken keresztül érhetők el a tudat számára, addig az érzelmekre, melyek közvetlen módon érik el a tudatosságot, ez nem érvényes [...] az érzelmek vagy tudatosak, vagy tudattalonok” (Freud, 1923/1991). Úgy vélem, ez a különbségtétel összefüggésbe hozható Bion (1962) gondolkodásról alkotott elméletével. A tudatelöttes és a verbalizáció normális fejlődésmenet során megfigyelhető késleltetett megjelenése a felelős azért, hogy a korai orális frusztrációkból eredő traumák nem hozzáférhetőek a gondolkodás számára. A nyers érzelmi impulzusok és a hallucinatorikus képzetalkotás jelen vannak ugyan a tudattalanban, de tudatelöttes

verbalizáció hiányában nem áll rendelkezésre a gondolkodás funkciója – azok az eszközök, melyek lehetővé tennék az energia megkötését.

A verbalizáció mechanizmusainak fejlődését a tudatelőttés minőség jellemzi. Normális körülmények között a gyermek gyorsan, pontosan és könnyen elsajátítja ezeket a mechanizmusokat. Hibák azonban előfordulnak. Az elszólások a verbalizáció pillanatnyi zavarának, a tudatelőttés rövidzárlatának tekinthetők (Freud, 1904 [1994]).

A tudatelőttés verbalizáció érésének menete nem oly mértékben kötött, ami kizárná a patológiás működés lehetőségét (Hartmann, 1939). Bizonyos lelki zavarok esetében a verbalizáció patológiás működése a fő tünet. Ilyen eset a dadogás. Ha csak a megfigyelhető tünetre, magára a dadogásra összpontosítunk, mindössze annyi állapítható meg, hogy a beszédtevékenység, a száj erogén zónájának működése zavart szenved. Ez önmagában helytálló, ám csupán töredéke az igazságnak. Az akadozó beszédben a verbalizáció akadozása nyilvánul meg, a verbalizáció mechanizmusainak zavara áll a dadogás hátterében. A gyermek szavakkal végzett tudatelőttés műveletei töredezetek. Vajon mi zajlik eközben a dadogó gyermek pszichéjében? Úgy vélem, minden egyes elakadás pillanatában a topografikus regresszió jelensége játszódik le.

Az *Álomfejtés*ből tudjuk, hogy alvás közben a tudatelőttés folyamatok gátlás alatt állnak. A tudattalanból felmerülő készletet ilyenkor az alvó személy nem képes verbalizálni, ezért az visszatér a tudattalanba. Ez a visszafelé ható folyamat a topografikus regresszió. A tudatelőttés nem formálja át a készletet logikus gondolattá. Helyette képi formában jelenhet meg a gondolat a regresszió következtében. Az alvó személy a verbalizáció közvetítése nélkül formálja meg a felmerülő gondolatot, a tudattalanban kialakuló képek formájában, miután nem képes azt szavakba önteni (Freud, 1900/1997). Egy ehhez nagyon hasonló folyamat áll a dadogás hátterében. A dadogó személy egy olyan készletet vagy belső képet tapasztal, melyet nem képes szavakkal megragadni, de még pontosabb, ha azt mondjuk, hogy nem találja a megfelelő szavakat. A háttérben álló mechanizmus azonos: a tudatelőttés gátlás alatt áll. A különbség annyi, hogy az alvó személy esetében az alvás gátolja a tudatelőttés működését, míg a dadogó éber. A dadogó személy tudatelőttése nem teljesen működésképtelen, csupán zavart szenved a működése. Nem képes kellően gyorsan, könnyen és pontosan rátalálni a megfelelő szavakra. E zavar okát sikerült azonosítani a gyermeki pszichoszexuális fejlődés folyamatában, de ehelyütt nem foglalkozhatok bővebben ezzel a kérdéssel.

Abban a pillanatban, amikor a dadogó személy érzékelhetően elakad a beszédben, a következő intrapszichikus folyamat játszódik le benne: a tudattalanból felmerülő készlet energiája a tudatelőttés irányába áramlik, a lelki apparátus a készenléti feszültség állapotába kerül – a szó hangalakja azonban nem válik hozzáférhetővé. A készlet ezért visszatér tudattalan állapotába, érzés vagy kép formáját ölti. Mint ismeretes, a regresszió következtében felbomló gondolataink az eredeti tudattalan tartalmak formájában léteznek, melyekből felépülnek. A dadogó személy számára pontosan az okozza a legnagyobb nehézséget, hogy tudattalan lelki tartalmait megfelelő gördülékenységgel tudatos gondolatokká formálja, hogy kielégülésre törekvő készletének energiáját szavakba öntse. A topografikus regresszió jelensége legmeggyőzőbben akkor nyilvánul meg, amikor a dadogó személyt elöntik érzelmei. Mivel nem alszik és nincs a pszichózis állapotában, figyelme nem rögzül a regresszió

szintjén: újra kísérletet tesz a tudatelőttés verbalizációra, mely újabb kudarcral zárulhat. A regresszió és progresszió egészen addig váltakozik, amíg a megfelelő verbalizáció meg nem köti a szabadon áramló energiát. A dadogó beszédében megjelenő ismétlődésekben és elakadásokban a regresszió és progresszió váltakozása nyilvánul meg.

A dadogás során lezajló regresszióknak más az oka, mint az álmok, illetve a pszichotikus hallucinációk háttérében álló regresszióknak, azonban a lelki energia visszafelé irányuló áramlása, a topografikus regresszió közös vonása ezeknek a jelenségeknek. A dadogás esete azt szemlélteti, hogy a psziché regresszióját nem csak a korábbi ismert jelenségek idézhetik elő, hanem a verbalizáció zavara, patológias működése is.

A patológias verbalizáció egy további tanulsággal is szolgál. Az abban érintett páciensek tudatos képzetalkotását átszövik az elsődleges folyamatra jellemző mechanizmusok. E megfigyelésem során jutottam arra a felismerésre, hogy a verbalizáció szolgáltatja azokat az alapvető mechanizmusokat, melyek a másodlagos folyamat által vezérelt gondolkodáshoz szükségesek.

A verbalizáció egész folyamata a szóazonosítással vagy megnevezéssel kezdődik. Megtalálni a figyelmünk középpontjában álló tárgy leírására megfelelő szót minden alkalommal olyan, mintha újra nevet adnánk a tárgynak. (A kifejezések és a szófordulatok pszichológiai szempontból egyenértékűek a szavakkal, mivel a tudattalanban és a tudatelőttésben önálló gondolati egységeket képeznek. A tudattalanban összefüggő alakzatok formájában léteznek, és ugyanilyen tárgyakként merülnek fel a tudatelőttésben. Vajon mire szolgál a megnevezés?)

Eredeti tudattalan formájában a gondolat nem tehető kijelentés tárgyává. Mielőtt a gondolat hozzáférhetővé válik a tudat számára, a pillanat töredéke alatt elveszíti az elsődleges folyamat által kialakított formáját. Abban a pillanatban, amikor tudatelőttés minőségre tesz szert, minden gondolati egység nevet kap. A tárgyaknak adott nevek a szavak. A tárgy-képzet összekapcsolása a neki megfelelő szó-képzettel azt jelenti, hogy a szó segítségével megkülönböztetjük a tárgyat minden más tárgytól, szembeállítjuk az ellentétével, elkülönítjük a hasonló képzetektől, s ezzel kizárjuk annak lehetőségét, hogy a sűrítés és az eltolás mechanizmusai érvényesüljenek. A megnevezést e funkciója miatt tekintem alapvető másodlagos mechanizmusnak.

„A” állítás implikálja „nem B”-t, „nem C”-t, „nem D”-t stb., ahogyan az „asztal” megnevezés implikálja, hogy „nem szék”, „nem kutya” stb. A megnevezéshez a megállapítás érzete társul, noha tagadott tartalmakat foglal magában. A tagadás elve a megnevezés révén érvényesül a lelki energiaháztartásban (Freud, 1925b/1997, 236., 239.). A legnagyobb nyelvtudósok egyike, Ferdinand de Saussure igen értékes megközelítést kínál a pszichoanalitikus számára a verbalizáció és a másodlagos folyamat mechanizmusainak vizsgálatához. Saussure (1915) szerint bármely adott szó azt jelzi, hogy a jelölt tárgy nem azonos más tárggyal, funkcióját tekintve a szó kizárólag tagadást valósít meg. A pszichoanalízis nézőpontjából ez a sűrítés és az eltolás kizárását jelenti. A verbalizáció révén érvényesül a másodlagos folyamat során az az elv, amely kiemeli a tárgyak közötti különbségeket a köztük fennálló hasonlóságokkal szemben. Ez az oka annak, hogy a verbalizáció szabályai nem

engednek teret a játéknak (Freud, 1905/1982). A valóság csendes komolyságát tükrözik.

A gondolati egységek megnevezése a megkülönböztetés és a tagadás elvét érvényesíti a gondolkodásban. Saussure szavaival: „A természeténél fogva kaotikus gondolkodás azzal jelöli ki saját határait, hogy elemeire bomlik.” (Saussure, 1915, 156.)

A megnevezés csupán egyike a verbalizáció folyamatában közreműködő mechanizmusoknak. A gondolati egység megnevezés révén történő kiemelése magában foglalja az összehasonlítást és a viszonyítást. A különbségek és hasonlóságok megállapítása pozitív műveletek. Amikor a tárgyak hozzáférhetővé válnak a tudatelőttés számára, a megnevezést egy további lépés kíséri: a gondolati egységek elrendezése a köztük fennálló viszonyok alapján. A gondolati egységeket szavakkal azonosítjuk, míg a fogalmak közti viszonyokat kifinomult grammatikai eszközökkel határozzuk meg. A grammatikai szabályok használata az az alapvető másodlagos mechanizmus, mely az oksági, logikai és időbeli viszonyok megállapításának alapját képezi.

E két másodlagos mechanizmusnak – a megnevezésnek és (grammatikai) rendezésnek – éppen azért nem vagyunk tudatában, mert fejlődésük tudatelőttés formában és nagyon gyorsan zajlik. Normális körülmények között az elsődleges folyamat nem érvényesül a szavak világában. Tudjuk azonban „Az ősi szavak ellentmondásos jelentése” című munkából, hogy az ősi nyelvektől nem volt idegen a sűrített jelentést hordozó jelzők, igék stb. használata (Freud, 1910). A verbalizáció valamely patológiájától szenvedő páciensek gondolkodási zavarai archaikus vonásokat mutatnak, melyek azt tükrözik, hogy ezek a páciensek gyakran az elsődleges folyamat, nem pedig a verbalitás szabályai szerint fejezik ki gondolataikat. A verbalizáció zavarai esetenként sérült intelligenciával járnak együtt, de ez semmiképp nem törvényszerű. Ennek alátámasztására egy rendkívül intelligens dadogó páciens kezelését idézem fel. Az illető egy magas képzettséggel rendelkező orvos, aki igen értékes önmegfigyelésekről számolt be.

Egy ízben egy műtét után utasításokat adott a beteg ellátására vonatkozóan, ám amikor el akarta magyarázni asszisztensének a választott gyógyszer előnyeit egy másik készítménnyel szemben, beszédét hosszú, görcsös dadogás akasztotta meg. Visszaemlékezése szerint beszéd közben megjelent lelki szemei előtt a két készítmény: egyszerre látta a két, egyre élénkebb képet, és ugyancsak egyszerre akarta megnevezni megkülönböztető jellemzőiket. Ebben az esetben tehát a vizuális képzetalkotáshoz vezető regresszió, az ellentétek tudattalan egyesítése és a sűrítés zavarta meg a verbális gondolkodást. Csaknem valamennyi dadogó páciens tünetképződésének háttérében a sűrítés mechanizmusa áll. Ezzel a jelenséggel találkozunk, akárhányszor a páciens két vagy több gondolatot egyidejűleg kíván megnevezni a megfelelő szavakkal. Az említett páciens például egy alkalommal a „félénk” és „óvatos” szavakat akarta kimondani, ami azt eredményezte, hogy beszéde egy dadogó hang után elakadt. (Természetesen ezeket az elakadásokat is valamilyen közölni kívánt tartalom motiválja, ám ez témánk szempontjából másodlagos jelentőséggel bír. Szeretném azonban megjegyezni, hogy a páciens zavara azért dadogásban, nem pedig elszólásban jelentkezik, mert a versengő szavakhoz tartozó hangalakok egyike sem jelenik meg

pontos formában a tudatelőttésében.) A „félénk” és „óvatos” szavak esetében két hasonló fogalmat sűrített össze a tudattalan, és ez a sűrített tartalom tört be a tudatelőttésbe. A beszédben szigorú szekvencialitás érvényesül, nem teszi lehetővé a többszólamúságot.

Ez a körülmény elvezet az időbeliség kérdéséhez. Mint tudjuk, a tudattalan nem ismeri az időt. „A tudattalan folyamatok időtlenek, vagyis nem követnek időrendet, és nem változnak az idő múlásával – semmilyen kapcsolatban nem állnak az idővel” (Freud, 1915/1997). A nyelv, a beszéd és a verbalizáció valamennyi folyamatát időbeli kibontakozás jellemzi. Létezik egy tétel a nyelvészetben, amely Saussure második elveként ismert. Eszerint a szó tulajdonságait az idő határozza meg, minthogy akusztikai természetű jelenség: az egyes nyelvi elemek megjelenését egymásutánosság jellemzi, legyen szó akár fonetikai, akár szintaktikai elemekről (Saussure, 1915). Az időbeliséget akusztikus és mozgásos tapasztalatok révén ismerjük meg. Abból azonban, hogy a nyelv alapját az akusztikai jelenségek képezik, a verbalizáció eszköze pedig a nyelv, arra következtethetünk, hogy a verbalitás teszi lehetővé az én számára, hogy képet alkosson az idői viszonyokról, és hogy időbeli rendezettséget adjon a gondolatoknak.

A nyelv szabályaiban rejlő finom lehetőségek nem közömbösek a gondolkodás működése szempontjából. A különféle szófajú szavak ragozásának szabályai és más hasonló nyelvi műveletek alakítják mind időérzékünket, mind pedig logikai érzékünket. A tudattalannak nincs nyelvtana, így az álom, amely nem ismeri az óhajtó módot, a vágyat beteljesülésként ábrázolja (Freud, 1900/1997). Ébrenlétünk során is találkozhatunk azonban akár a legarchaikusabb kifejezésformákkal. Egy hétéves afázias fiú a terápia második évében már mondatokban beszélt, de tudása továbbra is a korábban megtanult nyelvtani szerkezetekre korlátozódott, melyeket szűk, kezdetleges szókinésből épített fel. Ebben az időszakban a szülők azzal a panasszal fordultak hozzám, hogy a fiú újabban hazudik – olyasmiket mond, hogy „ma délelőtt moziba mentem” vagy „a postás elhozott a kocsijával”. Bosszantott, hogy amint képessé vált a gyermek a verbalizációra, azonnal visszaélt vele. Néhány nappal később, ahogy megérkezett az ülésre, az ajtón belépve sugárzó arccal újságolta: „Elhoztam az új kocsimat, hogy megmutassam.” Míg levette a kabátját, többször megismételte a mondatot. Amikor a szobában kinyitotta a táskáját, újra így szólt: „Elhoztam az új kocsimat, hogy megmutassam.” Miután a könyveit és a ceruzáját az asztalra tette, csendben leült. Csodálkozva figyeltem, majd megkérdeztem, hol van a kocsija. A legnemesebb egyszerűséggel közölte: „Otthon.” Erre én leplezetlen döbbenettel így szóltam: „Az előbb azt mondtad, elhoztad, most pedig azt mondod, otthon van. Hát hol van?” Egyenesen a szemembe nézett, és azt mondta: „Nem tudom.” Ebben a pillanatban vált világossá: nem ismerte az óhajtó módot, nem tudta, hogyan fejezze ki a múltra vonatkozó vágyát. A vágykésztetését tükröző verbalizáció helyesen így hangzott volna: „bárcsak elhozhattam volna a kocsimat”. Ez a mechanizmus állt az úgynevezett hazugságok hátterében. Leírhatatlan az a mohóság, amellyel belevetette magát az új nyelvtani szerkezet elsajátításába, noha nyelvi készségei nem álltak arányban mohóságával. A hazugság azonban egy szempillantás alatt eltűnt.

A pszichoanalízis a csoportpszichológia keretében tanulmányozza a nyelv kérdéseit (Freud, 1921/1995). A jelen tanulmány keretei között csupán érintőlegesen

foglalkozhatok néhánnyal e kérdések közül. A nyelv kifinomult rendszer, melyet a külvilágtól sajátítunk el. Bár az én szabadságot élvez folyton változó egyedi nézőpontjának verbalizációjában, környezete határozza meg azokat a formákat, melyekbe a közölni kívánt tartalmakat öntheti. A nyelvet senki nem változtathatja meg önkényesen. E szabály alól csak a skizofrének, némely költő és bizonyos területek (politika, tudomány, technológia és egyéb) vezéralakjai jelentenek kivételt. Közös bennük az a nárcizmus, amely feljogosítja őket arra, hogy öntörvényűen tevékenykedjenek saját csoportjukon belül (Bleuler, 1922; Freud, 1921/1995). Ma a gyerekek egy olyan világba születnek, melyben körülveszi őket a beszéd. Nagyon valószínű, hogy a megfigyelhetőnél sokkal több neologizmát alkotnának, ha a környezetük nem kínálna számukra készen kapott, konvencionális jeleket. Ők azonban – azonosulva a szülők felettes-énjével – készséggel és könnyedén elsajátítják ezeket.⁴ A verbalizáció ugyanakkor nagyon fontos szerepet játszik a gyermek felettes-énjének kialakulásában. Említettem korábban ezt az összefüggést, melyre itt térek vissza.

„A tudattalan” című munkából idézett részlet értelmében a szó-képzetekkel összekapcsolódó tárgy-képzetek hiperkatexise magasabb rendű pszichikus szerveződést hoz létre. Strukturális szempontból ez azt jelenti, hogy a verbalizáció döntő szerepet játszik az én és a felettes-én kialakulásában. Waelder (1960) szerint a felettes-én minden működésében megnyilvánul az a sajátossága, hogy képes eltávolodni a konkrét szituációtól, és egy olyan egészséges perspektívát felvenni, melyben a szelf tárgyként jelenik meg. Waelder „formális felettes-én funkciónak” nevezi ezt a képességet, mellyel kapcsolatban a következőt állapítja meg: „Ez az emberi elme egyedülálló sajátossága, mellyel meghaladja állatvilágbeli őseit, és amely lehetővé teszi számára a szimbolikus nyelv használatát, valamint a közvetlen biológiai szükségletektől eltávolodó tudás és szabályok szüntelen fejlődését, melyeket összefoglalóan civilizációnak nevezünk” (Waelder, 1960, 194.). Waelder tehát a felettes-én absztrakciós képességét hangsúlyozza, és ebből eredezteti a nyelvhasználat képességét. Feltevését Goldstein elméletével támasztja alá. Az afázia több mint ötven évig tartó tanulmányozása után Goldstein (1948) meghatározta a normális viselkedés egyik sajátos aspektusát, melyet „absztrakt attitűdnek” nevez. Bizonyos típusú agysérülések következtében az absztrakt attitűd károsodik, és ennek eredményeként az afáziás beteg nem képes elhelyezni a konkrét tárgyakat és eseményeket egy egységes fogalomrendszerben. Az afáziás beteg nem képes arra, hogy „célirányosan alkalmazza sémáit”, „hogy egészségesen észleljen egy adott alakzatot”, hogy felismerje az adott helyzetben rejlő lehetőségeket stb. A klinikai megfigyelésekből kiindulva Goldstein úgy vélekedett, hogy az afázia és az absztrakt attitűd károsodása együtt jár, vagy az absztrakció károsodása okozza a verbalizációs képesség elvesztését.

Az is lehetséges azonban, hogy e funkciók hierarchikus viszonya fordított irányú. A verbalizáció eredménye az a magasabb rendű pszichikus szerveződés, melyet Waelder a formális felettes-én funkcióval hoz összefüggésbe, Goldstein pedig absztrakt attitűdnek nevez. Ezt a fejlődési sorrendet valószínűsítik a süketnémákkal szerzett tapasztalataim. Tekintet nélkül arra, hogy központi idegrendszeri vagy

4 A neologizmák beépülhetnek egy csoport közhasználatú nyelvbe, de csak akkor, ha az azokat alkotó gyermek az üzenetvivő szerepét tölti be a családban, illetve ha a felnőttet azonosítás révén a szónok szerepébe helyezi a csoport. Ilyen esetben a neologizmák a csoport határain túl is elterjedhetnek. Ez áll a szleng kialakulásának hátterében.

perifériás sérülés következménye a halláskárosodás, amely meggátolja a verbalizáció elsajátítását, ennek hiányában a süketnémák nem rendelkeznek a közvetlen szükségletek horizontján túlmutató generalizáció képességével. Süketségük okától függetlenül legfőbb közös vonásuk, hogy ragaszkodnak a konkrét, kézzelfogható szituációkhoz. Évszázadok óta tisztában vannak ezzel a süketeket oktató tanárok, csak éppen senki nem rögzítette e tapasztalatukat, mely a következőképpen összegezhető: A süketnémákat konkrét-perceptuális viselkedésminták jellemzik az absztrakt-konceptuális mintákkal szemben. A verbalizáció oktatása süketnémák esetében erre a konkrét attitűdre építhető: minden egyes átadni kívánt szót és nyelvtani szerkezetet mindenekelőtt a lehető legnagyobb mennyiségű konkrét, perceptuális tapasztalathoz kell kötni. Minden szó érzelmi és érzékleti tapasztalatok absztrakciója. A verbalizáció az absztrakció művelete.

Szemléltetésképpen felidézek egy esetet, amely megmutatja, mit jelent e képesség hiányával együtt élni. Egy ötéves afáziás fiú, aki teljesen néma volt, a terápia első heteiben úgy érkezett és távozott, mint Gulliver jól ismert tudósai, akik úgy valósították meg a beszéd gyakorlati reformját, hogy mindenestül eltörölték a nyelvet. Hátukon különféle tárgyakkal teli hatalmas zsákokat cipeltek. Ha társalogni akartak, levették a hátukról a zsákot, kiürítették a tartalmát, és felmutatták a megfelelő tárgyakat. A szóban forgó kisfiú ugyanígy viselte a zsebeibe tömködött tárgyak súlyát. Nem játszott ezekkel a tárgyakkal, csak vitte magával mindenhová, és időnként felmutatott egyet. A nyelvi kifejezések tanulása során papírdarabokra írt szavak kerültek a zsebébe, a szavakkal helyettesített tárgyak pedig lassanként eltűntek onnan. Néhány hónap múlva 140 papírdarabot tartott a zsebeiben, melyeket nagy gonddal rendezgetett. Ez egészen komoly szókincsnek tekinthető, és bizonyosan könnyebb cipelni, mint a hajtómotort és a kalapácsot, a fiú azonban továbbra is a zsebeiben hordozta az emlékezetét. Zsebei csak akkor ürültek ki végleg, amikor valóban kifejlődött a memóriája.

A filozófusok és a nyelvtudósok között zajló régi és máig megoldatlan vita tárgya, hogy a szavakat jeleknek vagy szimbólumoknak kell-e tekintenünk. Saját nézőpontunk hozzájárulhat a kérdés tisztázásához, hiszen a pszichoanalízis tárta fel a szimbólumképzés mechanizmusait és a szimbólumhasználat feltételeit. A szimbólumok az elsődleges folyamat produktumai, használatukat pedig az elfojtás teszi szükségessé. Vajon a szavak megfelelnek ezeknek a feltételeknek?

A szimbólumképzés hátterében az úgynevezett pars pro toto (rész az egész helyett) mechanizmusa áll. A kicsi és a nagy, a rész és az egész közötti nagyságbeli eltérésnek nincs jelentősége a tudattalan számára: a hasonlóságok alapján a rész eltolás révén helyettesítheti az egészet. A szimbólum és a szimbólummal jelölt tárgy közös vonása általában, de nem szükségképpen valamilyen vizuális mozzanat (például a forma, méret, szín, de ugyanígy lehet a mozgás, illat stb.). A nyelv kizárólag akusztikai egységekből áll. Az akusztikai egységek ugyancsak megvalósíthatják a pars pro toto mechanizmust. A hangutánzó szavak nyilvánvalóan ezen a módon jöttek létre, jóllehet az egyes nyelvekben meglehetősen ritkán fordulnak elő. Komolyabb nehézséget jelent a szavak szimbolikus természetével kapcsolatban az, hogy nehezen tekinthetők elfojtás eredményének. Ugyanakkor úgy vélem, hogy éppen ezek a problémák – az elfojtás

feltételezett hiánya⁵ és a hangutánzó szavak viszonylag csekély száma – adnak támpontot a kérdés megválaszolásához. A hangutánzó szavak szimbolikus jellege máig érzékelhető. A szókincs túlnyomó részét képező más szavak eredeti, szimbolikus jelentése egyszerűen elkopott az idők folyamán. Noha igen komoly nyelvészeti érvek szólnak amellett, hogy a szavak teljességgel önkényes jelek, mégis úgy vélem, hogy a nyelvi szimbólum és a konvención alapuló nyelvi jel közötti különbség evolúciós eredetű. Az évezredek során a nyelvi szimbólumok mondhatni kiüresedtek. Ma már nem ismerhető fel a szavak érzékleti eredete, illetve reprezentatív funkciója. A szavak szimbolikus jelentésének elhalványulása az absztrakció lassú, de folyamatos fejlődésének eredménye. Részben az életkörülmények, a külső valóság változásának, részben pedig annak köszönhető, hogy a nyelv, mint minden tömegpszichológiai jelenség, alá van vetve az élet és halál ösztöneinek, melyek az ilyen intézményeket formálják. Ezek az erők, az Erósz és a Thanatosz eltávolítják a szavakat eredeti jelentésüktől.

Az eredeti szimbolikus jelentés elhalványulása lehetővé teszi az állandósult jelentés kialakulását. Amíg a tárgy és szimbóluma közötti kapcsolat érzékleti élményen alapul, addig bármelyikük jelentése átvihető bármely más tárgyra. A szimbólum és a szimbolizált tárgy helyettesíthetik egymást, Segal kifejezésével élve a „szimbolikus azonosság” viszonyába kerülhetnek, mivel egyik sem rendelkezik rögzült jelentéssel. Világosan megmutatkozik ez a süketnéma gesztusnyelvében. A nyelvet felépítő gesztusok valódi szimbólumok, mivel a mozdulatok az egészes fogalmakat helyettesítő részletek. E szimbólumok jelentése azonban adott esetben átvihető: minden egyes gesztussal számos különböző fogalom kifejezhető. A gesztusok juxtapozíciójában alig fedezhető fel bármiféle grammatikai rendezettség. Mivel a süketnémák tudatelőttese kizárólag gesztusokra támaszkodhat, esetükben a „magasabb rendű pszichikus szerveződés” kezdetleges szinten marad, s így nem képes biztosítani a normális gondolkodást és felettes-én funkciókat.

Csak a hangalak és a tárgy-képzet összekapcsolódása teszi lehetővé az érzékleti jelentés elhalványulását, amely absztrakcióhoz vezet. A kettő közötti kapcsolat megnyilvánulása a szó. A szó használata teszi lehetővé a konkrét, egyedi, érzékleti és érzelmi tapasztalatok leválasztását a tárgy-képzetről. Ez az ára annak, hogy absztrakció révén megkülönböztetett és állandósult jelentéseket alkotunk, melyek írásban rögzíthetők és kijelentések alkotóelemeiként szolgálnak.

A szó a jelentésalkotás révén megköti a tudattalan szabadon mozgó energiáját (Freud, 1895/1998, 2003]). Freud a „Gondolatok a lelki működés két elvéről” című tanulmányában (1911) megállapítja, hogy a gondolkodás olyan sajátosságokra tesz szert, melyek révén a lelki apparátus képes elviselni a vágykielégülés késleltetése miatt megnövekedett feszültséget. Úgy vélem, hogy e sajátosságok némelyikét a verbalizáció biztosítja. A verbalizáció aktusa, amely tudatelőtte minőséggel ruhazza fel a képzetet, magában foglalja az absztrakció aktusát is. A gondolkodás kísérletező funkciót nyer a szavak és a nyelv absztraháló természete révén. A szavak összekapcsolása késlelteti a vágykielégülést. A késztetések energiája nem vész el és nem kerül elfojtás alá, hanem átalakul. Ez azt jelenti, hogy a verbalizáció

5 A szavak egy másik szűk csoportján, a vulgáris szavakon máig érzékelhető az elfojtás hatása.

eredményeként megformált jelentés megköti a késztetések energiáját, valamint hogy a verbalizációba fektetett energiát is a késztetések biztosítják. Eszerint értelmezem Freud szavait: „A szabadon mozgó lelki energia »megkötése« azáltal vált lehetségessé, hogy [...] a katexis egész folyamata magasabb szintre emelkedett” (Freud, 1911). A késztetések gátlása és a jelentésalkotás kettős funkciója révén a verbalizáció az emberi létezés egyik meghatározó sajátossága.

Csertő István fordítása

Felhasznált irodalom

Balkányi, C. (1961). Psycho-Analysis of a Stammering Girl. *International Journal of Psychoanalysis*, 42.

Benveniste, E. (1953). Remarques sur la fonction du langage dans la découverte freudienne. *La Psychanalyse*, 1. Paris: Presses Univ., 1956.

Binswanger, L. (1926). Zum Problem von Sprache und Denken. *Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie*, 18.

Bion, W. (1962). A Theory of Thinking. *International Journal of Psychoanalysis*, 43.

Bleuler, E. (1922). Autistic-Undisciplined Thinking. In: D. Rapaport (ed.): *Organization and Pathology of Thought*. New York: Columbia University Press, 1951.

Borel-Maisonny, S. (1959). Les Troubles du langage dans le bégaiement. Presented at Colloque international: “Langage et Communication”, Paris.

Borel-Maisonny, S. – Pichon, E. (1937). *Le Bégaiement*. Paris: Masson.

Eissler, K. R. (1962). On the Metapsychology of the Preconscious. *Psychoanalytic Study of the Child*, 7.

Fenichel, O. (1945). *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. New York: Norton.

Ferenczi S. (1911). A trágár szavakról [Über obszöne Worte. Beitrag zur Psychologie der Latenzzeit]. In: Erős F. (szerk.): *Ferenczi Sándor (131-138)*. Budapest: Új Mandátum, 2000.

Ferenczi S. (1913). A valóságérzék fejlődésfokai és patológikus visszatérésük [Entwicklungsstufen des Wirklichkeitssinnes.]. In: Erős F. (szerk.): *Ferenczi Sándor (97-105)*. Budapest: Új Mandátum, 2000.

Fliess, R. (1949). Silence and Verbalization: A Supplement to the Theory of the “Analytic Rule”. *International Journal of Psychoanalysis*, 30.

Fliess, R. (1950). Introductory Note to “An Examination of Metaphor” by E. Sharpe. In: R. Fliess (ed.): *The Psycho-Analytic Reader*. London: Hogarth.

Freud, S. (1891). *On Aphasia*. London: Imago, 1953.

Freud, S. (1895). Tanulmányok a hisztériáról [Studien über Hysterie] (Josef Breuerrel közösen). Magyarul megjelent részletei: Katharina... Ford. Bart István. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. VII. A Farkasember. Klinikai esettanulmányok II.* (17-28). Budapest: Filum, 1998. Elisabeth von R. kisasszony. Ford. Schulcz Katalin. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud: Válogatás az életműből* (68-116). Budapest: Európa, 2003.

Freud, S. (1900). *Álomfejtés* [Die Traumdeutung]. Ford. Hollós István. Budapest: Helikon, 1997.

Freud, S. (1901). A mindennapi élet pszichopatológiája. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. III. A mindennapi élet pszichopatológiája.* Budapest: Cserépfalvi, 1994.

Freud, S. (1905). A vicc és viszonya a tudattalanhoz [Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten]. Ford. Bart István. In: Uő. *Esszék* (33-251). Budapest: Gondolat, 1982.

Freud, S. (1910). The Antithetical Meaning of Primal Words. *Standard Edition*, 11.

Freud, S. (1911). Formulations on the Two Principles of Mental Functioning. *Standard Edition*, 12.

Freud, S. (1913). Totem és tabu. [Totem und Tabu]. Ford. Pártos Zoltán. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. V. Tömegpszichológia. Társadalomlélektani írások* (23-157). Budapest: Cserépfalvi, 1995.

Freud, S. (1915). A tudattalan [Das Unbewußte]. Ford. Szalai István. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. VI. Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások* (77-114). Budapest: Filum, 1997.

Freud, S. (1920). A halálösztön és az életösztönök [Jenseit des Lustprinzips]. Ford. Kovács Vilma. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud: Válogatás az életműből* (495-550). Budapest: Európa, 2003.

Freud, S. (1921). Tömegpszichológia és én-analízis [Massenpsychologie und Ich-Analyse]. Ford. Szalai István. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. V. Tömegpszichológia. Társadalomlélektani írások* (185-248). Budapest: Cserépfalvi, 1995.

Freud, S. (1923). *Az őszvalami és az én* [Das Ich und das Es]. Ford. Hollós István és Dukas Géza. Budapest: Hatágú Síp, 1991.

Freud, S. (1925a). Feljegyzés a „varázsnoteszről”. [Notiz über den „Wunderblock”]. Ford. V. Horváth Károly. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud: Válogatás az életműből* (572-576). Budapest: Európa, 2003.

Freud, S. (1925b). A tagadás [Die Verneinung]. Ford. Májay Péter. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. VI. Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások* (146-150). Budapest: Filum, 1997.

Freud, S. (1933). Újabb előadások a lélekelemzésről [Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse]. Ford. Lengyel József – Erős

Ferenc. In: Erős F. (szerk.): *Sigmund Freud művei. VIII. Újabb előadások a lélekelemzésről*. Budapest: Filum, 1999.

Freud, S. (1939). Mózes, az ember és az egyistenhit. [Der Mann Moses und die monotheistische Religion]. Ford. F. Ozorai Gizella. In: Uő. *Mózes (7-210)*. Budapest: Európa, 1987.

Freud, S. (1940). A pszichoanalízis foglalatja [Abriß der Psychoanalyse]. Ford. Binét Ágnes. In: Uő. *Esszék (407-474)*. Budapest: Gondolat, 1982.

Glauber, P. (1958). Freud's Contributions on Stuttering: their Relation to some Current Insights. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 6.

Goldstein, K. (1948). *Language and Language Disturbances*. New York: Grune & Stratton.

Greenacre, P. (1950). General Problems of Acting Out. *Psychoanalytic Quarterly*, 19.

Hartmann, H. (1939). Ego Psychology and the Problem of Adaptation. In: D. Rapaport (ed.): *Organization and Pathology of Thought*. New York: Columbia University Press, 1951.

Hartmann, H. (1951). Technical Implications of Ego Psychology. *Psychoanalytic Quarterly*, 20.

Isakower, O. (1939). On the Exceptional Position of the Auditory Sphere. *International Journal of Psychoanalysis*, 20.

Jackson, H. (1958). *Selected Writings of John Hughlings Jackson*. Ed. J. Taylor. Vol. 2. London: Staples.

Katan, A. (1961). Some Thoughts about the Role of Verbalization in Early Childhood. *Psychoanalytic Study of the Child*, 16.

Klein, M. (1930). The Importance of Symbol Formation in the Development of the Ego. In: Klein: *Contributions to Psychoanalysis 1921-1945*. London: Hogarth, 1948.

Kris, E. (1950). On Preconscious Mental Processes. *Psychoanalytic Quarterly*, 19.

Loewenstein, R. M. (1956). Some Remarks on the Role of Speech in Psychoanalytic Technique. *International Journal of Psychoanalysis*, 37.

De Monchaux, C. (1962). Thinking and Negative Hallucination. *International Journal of Psychoanalysis*, 43.

Nunberg, H. (1937). Theory of Therapeutic Results of Psycho-Analysis. *International Journal of Psychoanalysis*, 18.

Penfield, W. – Roberts, L. (1959). *Speech and Brain Mechanisms*. New York: Princeton Univ. Press.

Pichon, É. (1936). *Le développement psychique de l'enfant et de l'adolescent*. Paris: Masson.

Rapaport, D. (1951). Toward a Theory of Thinking. In: D. Rapaport (ed.): *Organization and Pathology of Thought*. New York: Columbia Univ. Press.

Rycroft, C. (1956). Symbolism and its Relation to Primary and Secondary Processes. *International Journal of Psychoanalysis*, 37.

Rycroft, C. (1958). An Enquiry into the Function of Words in the Psycho-Analytic Situation. *International Journal of Psychoanalysis*, 39.

Saussure, F. de (1915). *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.

Schilder, P. (1930). Studies concerning the Psychology and Symptomatology of General Paresis. In: D. Rapaport (ed.): *Organization and Pathology of Thought*. New York: Columbia Univ. Press.

Segal, H. (1957). Notes on Symbol Formation. *International Journal of Psychoanalysis*, 38.

Sharpe, E. F. (1940). Psycho-Physical Problems Revealed in Language. An Examination of Metaphor. In: Sharpe: *Collected Papers*. London: Hogarth, 1950.

Stengel, E. (1953). Introduction to the English translation of Freud's On Aphasia.

Székely, L. (1962). Meaning, Meaning Schemata and Body Schemata in Thought. *International Journal of Psychoanalysis*, 43.

Waelder, R. (1937). The Problem of the Genesis of Psychological Conflict in Earliest Infancy. *International Journal of Psychoanalysis*, 18.

Waelder, R. (1960). *Basic Theory of Psychoanalysis*. New York: Int. Univ. Press.

Winnicott, D. W. (1953). Transitional Objects and Transitional Phenomena. *International Journal of Psychoanalysis*, 34.